

HET OUDE ZELEM

(Vervolg van jaargang XLIX, blz. 68)

VERWOESTING EN WEDEROPBOUW VAN HET KLOOSTER

In tijd van oorlog en omwenteling was de stad Diest, goed versterkt met haar poorten en torens, steeds een gezocht toevluchtsoord voor de geestelijken van de omstreken. Ook de kartuizers hadden zulks opgemerkt en reeds vroeg bezaten ze een toevluchtsoord in de Luikerstraat bij de Beverenpoort. In 1556 waren ze hiervan nog altijd de eigenaars, doch dit huis werd verkocht. Op 30 december 1562 kregen ze van het stadsbestuur van Diest verlof om er een nieuwe refugie te kopen: «In 1562 is by myne heeren schout, burgemeesters, schepenen ende raed der stadt van Diest den Chartuysers buyten Diest geconsenteert ende geaccordeert, soo verre in hun is, dat sy sullen moghen in erfdomme vereenighen bynnen der stadt van Diest een huys etc. om daerinne te logeren voor hun selven, dienaren, peerden, graen enz. met dien sy twee huysen vercocht hebben in de stadt. Actum XXX Decembris». De toenmalige prior *Hendrick van Luyck* kocht een erf dat bestond uit een huis en hof, gelegen op de Overstraat en dienend tot toevluchtsoord, waarvoor hij jaarlijks 28 rijnsse gulden boven de lasten als jaarlijkse rente moest betalen. Het was gelegen naast het refugiehuis van de Benediktijnen van St.-Truiden, het *Schip* geheten. Zulks blijkt uit de akte waardoor de abt van Blockerien op «ultima Julii 1565» het refugiehuis aan Jan van Lier, rentmeester van de heer van Diest, te koop geeft «... van achter uitcomende op den Tenenberch by den Cruyckenput tegen over den vrantmuer regenoten die erfgenamen wijlen Hendrik van de Mortele ende d'erve van den Satroezen van Zelhem...».

Het refugiehuis was ongeveer 11 aren groot en de akte, gedagtekend op 11 juni 1567 meldt «... Heer ende broeder Hendrick van Luyck, prior des godshuys van de Chartruysers tot Zeylem, by de voirc. Stadt van Diest gelegen heeft bekent en geassigneert op ende aen een huys met toebehoortens, groot synde met den huys staende en aenhoudende 't samen omtrent XXXIII roeden, waarvan die hondert roye maeken een sille, staende en gelegen op d'Overstraete binnen die voirc. stadt van Diest tusschen erven Joncker Jans van Leyre ter eendere, d'erfgenamen Jans van Diest in twee syden, ende s' Heeren straat van vore, by den voirc. prior gecocht synde in den jare M.D.L.X.II (1562) tegen Jan Goossens als momboir... Voer en omme die somme van XXVIII Rijnguldens erfelyck te quiten den penninck XVII boven, nochthans XXXVI stuyvers erfelyck die het voirc. godshuys jaerlycks betaelen moet aen het groot gasthuys van Diest onquytbaer ende twee stuyvers Heeren chyns. Alsoo geestimeert ende weert synde boven alle jaerlycksche lasten ende commeren daer nytgaende de somme van IIII° III Rijnguldens eens en twin-

tich stuyvers s'jaers erfchyns onquytbaer, vallende jaerlix te betalene te kersmisse, tot behoef van onsen aldergenadichsten heer der koninklyke majesteit als hertoge van Brabant, waarvan die yeerste betalinghe gevallen is te kersmisse XV° LVIII (1563) stylo Brabantiae ende alsoo van jaer te jaere te betalene in handen van den rentmeester van onsen genadigen Heer voirc. geordonneert in't quartier van Thienen, nu synde ende namaels wesende ende dat ter saeke ende in recognitie van der gratien ende octroye by syne majesteit der voirc. goidshuys gedaen ende verleent synde van te moghen vercryghen in erfdomme 't voerg. huys ende alle syne toebehoorten, geloevende de voirc. prior in den naem van den goidshuys van den chartruysen voirc. altydt van voirc. erfchyns, onze genadighen Heer te betalene als voer ende daer af te voldoen en vervolgde schout».

In 1612 en 1616 bezaten ze het nog altijd, want wanneer het Schip op 4 februari 1612 in het bezit komt van Olivier de Saine, stadhouder van de abt van St.-Truiden, schrijft de notaris: «...gelegen alhier op d'Overstraet regenoten die Cathuysers van Zelem...» en 4 jaar later, toen dit huis verkocht werd aan ridder Hugo de Croeze, hofmeester van Philips Willem «staende ende gelegen alhier op d'Overstraet regenoten die conchiergery van de Carthuysers van Zelem».

Gedurende de ongunstige tijden verbleven de meeste monniken te Diest. De visitator van de kartuizersorde in ons land spoorde de toenmalige prior *Jan Saro*, die sedert 1572 aan het hoofd van het convent stond, schriftelijk aan om voor de monniken een groter huis te zoeken, daar dit voor hen niet geschikt was. Tevens werd erop aangedrongen het aantal monniken, deels vermoord en deels van schrik gestorven, te vergroten door het aannemen van nieuwe kwekelingen, in afwachting dat ze terug de oude verblijfplaats te Zelem konden betrekken. Op 24 november 1795 werd het refugiehuis, naast het *Schip* op de Overstraat gelegen, verkocht door *Bernardus Peetermans*, procurator van het convent, aan Jan Jozef Troosters, wiens familie het nog lange jaren heeft bewoond.

In 1582, toen de krijgsbenden van de Prins van Oranje, die te Diest lagen, vernamen dat het Spaanse leger dichterbij kwam, staken zij het klooster te Zelem in brand om te beletten dat het leger zich daar zou schuilhouden. De 3 maanden die hierop volgden was het dorpje Zelem aan de wandaden van dit leger blootgesteld. De rode haan kraaide boven alle hoeven, wagens en paarden werden opgeëist en levensmiddelen gestolen. De oogsten werden verwoest en boerenmensen doodgeschoten. In het klooster werden de heilige vaten gestolen, de tabernakels opengebrouwen en de beelden van de heiligen stukgeslagen. Alle kunststukken en schilderijen werden vernield of aan flarden gescheurd en verbrand. De hele bibliotheek werd door de vlammen vernield. Verreweg de kostbaarste van het land van Loon zijnde, bezat ze tal van merkwaardige boeken en handschriften, waaronder die van

Hadewych. Als droeve herinnering aan dit jaar kan men nu nog de witte steen, in het midden gescheurd, zien prijken in de gevel met de volgende tekst: «DESTRUCTA BELLO 1582» (Door de oorlog in 1582 vernield).

Ook de grafstede van de stichter van het klooster, die met zijn beide vrouwen op het hoogkoor van de Minderbroederskerk begraven lag, werd door de beeldstormers geschonden.

Volgens de schrijver van *Het kerkelijk en liefdadig Diest* werd in 1580 een verwoede strijd tegen de geestelijken geleverd. Volgens Michaël ab Islet in de geschiedenis van zijn tijd verklaart, ging men als volgt te werk: «na zulke rooftochten werden ook andere geestelijke gestichten het slachtoffer. Vooreerst staken zij de kerk van St.-Jan Baptista in brand, eveneens het convent van de Begarden, het convent van het St.-Bernardusdal buiten de stad, het klooster van de kartuizers te Zelem...». Volgens deze schrijver die we uit het Latijn vertaalden, zou dit in 1580 geschied zijn, terwijl de monumentale bron te Zelem 1582 meldt.

Op 3 december 1586 verscheen *Jan Saro*, prior van het klooster, voor de schepensbank te Zelem en toonde brieven en bescheiden van zijn visitator, de prior van het kartuizerklooster te Scheut bij Brussel, gedagtekend op 20 april 1583. Hierin werd hem toegestaan «van haerlieden oversten voersc. haerlieden guderen oft renten te moghen vercoopen oft belasten, tsy by erfrenten oft lyffrenten totter sommen van thien hondert guldens toe, elcken gulden tot XX st. omme tachterhalene de groote schade ende verlies die de voersc. heer Jan met zyne convente doer gevanckenisse ende spoeleringhe geleden hebben ende noch lydend syn...».

Een stuk beemd, aan de oever van de Demer gelegen en de Houthalensche zille geheten, grenzend ten O. aan de heer van Zelem, ten Z.-W. en N. aan de Demer, werd verkocht aan Nyclaes Sweerts voor 140 gulden. De momboir door de prior gekozen om voor de schepensbank op te treden was Sebastiaen van Thienen. De verkoop werd op dezelfde dag door de schepenen toegestaan.

Prior *Jan Saro* stierf op 25 december 1600 en werd voor het altaar in de kapel van de Grauwzusters te Diest begraven. Na zijn dood verspreidden zich de enkele kloosterlingen die nog overgebleven waren en reeds twintig jaar van hun klooster verwijderd leefden.

Op 14 juli 1602 bezocht graaf *Alexander de Croy*, ridder van het Gulden Vlies en gouverneur van het land van Artois voor Filips III van Spanje de stad Diest. Met de gewapende mannen van de hertog van Arenberg kwam hij uit Limburg en had op 13 juli te Zelk gelogeerd. Hij bracht te Diest een bezoek aan admiraal d'Arragon, kwam het kasteel en het park te Diest afzien en wierp er wijwater op het hart en de ingewanden van Anna van Lorreyen, gravin van Aarschot en vrouw douairière van Diest, zijn grootmoeder, die sinds 1568 in een grafkelder in de Minderbroederskerk begraven was. Op 15 juli 1602 ging hij na de middag het

kartuizerklooster te Zelem bezichtigen dat door een troep van zijn soldaten nog dezelfde dag was geplunderd «i allay l'apres disner visiter la Chartreuse toute bruslée à Sellem, qui estoit quasi vis à vis de mondit quartier laquelle de iour la mesme avoit esté pillé par aulcune Infanterie nostre rammassée et composée de toutes sortes de nations...».

De storm van het krijgsgeweld was nog niet gestild toen *Theodorik van Stompwyk* werd gelast de kloosterlingen opnieuw te verzamelen en na de benarde tijden de wederopbouw te Zelem aan te vatten. In 1602 tot prior benoemd, keerde deze met drie broeders terug naar Diest. Het klooster, dat in puin lag, werd langzamerhand opgebouwd, vooral enkele cellen die vroeger tot verblijfplaats der monniken dienden. Rond het feest van de H. Bamis verlieten zij de stad Diest en trokken in 1604 naar Zelem terug. Over de zandwegels en langs de Demeroevers stapten zij denkend en zwijgend terug naar hun oude kloostercel. Alhoewel eerst in 1607 het Twaalfjarig Bestand werd getekend, scheen reeds in 1604 een betere toekomst in het verschiet. Alle kloostergemeenten die tijdens de beroerten in de stad Diest een veilige schuilplaats hadden gezocht, begonnen voorbereidselen te treffen om naar hun vroeger verblijf terug te keren. Bij de komst van Albrecht en Isabella is het volk nog onder de indruk van de revolutie die gedurende 30 jaren had gewoed. Hun eerste zorg ging naar het herstel van de vrijheid en de rust in het land. De tempels en kerken die door de beeldstormers waren vernietigd, voorzagen zij rijkelijk van beelden. Meer dan 300 kerken werden na hun bezoek aan de geteisterde streken hersteld.

Te Zelem was het bestuur in handen van *Mevrouw Catharina de Beaudequin*, die de heerlijkheid in het overlijdensjaar van haar man, *Robert de Moens*, als weduwgift had ontvangen. Zij was een echte weldoener voor de armen, wezen en ongelukkigen, stichtte een geregelde kosteloze school en in de parochie kwam een onderpastoor bij. De Aartshertogen pelgrimeerden dikwijls te voet van Diest naar Scherpenheuvel, en tijdens hun bezoek aldaar in 1614 waren ze naar Zelem doorgereisd, waar ze hun verblijf namen bij *Mevrouw de Beaudequin*. De rekeningen van dat jaar maken melding van een uitgave van 8 florynen om enkele flessen wijn te kopen «tot behooryck ontvangst der conincklycken gasten».

Als ooggetuigen van de verwoesting konden zij niet langer passief blijven. Grote sommen geld werden door hun toedoen aan de toenmalige prior gezonden, die nog in het refugiehuis te Diest verbleef. In 1616 waren het schip van de kerk en de kruisbeuk geheel hersteld. Twee jaar later was het koor geschikt om er opnieuw de goddelijke diensten te vieren, en nog hetzelfde jaar, op 15 juni 1618, wordt de kerk opnieuw gewijd ter ere van de H. Joannes Baptista door Stefanus, suffragaan van de bisschop van Luik. Deze herstelde eveneens, op aanvraag van de kartuizers, het verjaringsfeest van de kerkwijding op de zondag rond

O.-L.-Vrouw-Boodschap, opdat de landlieden die plechtigheid jaarlijks in groteren getale zouden kunnen bijwonen.

Een brief in het archief van de gemeente, waarvan een dubbel aan de Aartshertogen werd gezonden, en gedagtekend op 16 mei 1616, vermeldt dat het toevluchtsoord te Diest rond Bamis werd verlaten. Ze vroegen Albrecht en Isabella om een glasraam in de kerk te mogen plaatsen dat als versiering zou dienen en waarop, naast een godsdienstig onderwerp, de portretten van hunne hoogheden zouden prijken in het koor. Op 24 oktober 1616 werd dit verzoekschrift met een gunstig antwoord door de Leuvense ontvanger B. Blyleven aan de Raad van het Financieuzen doorgezonden, met de volgende woorden :

«Mijnheren,

Gevolg aan het bezoek van de procurator van het Kartuizerklooster te Zelem, heb ik heden de lengte en de hoogte van het glasraam, dat zij door hun verzoekschrift vroegen, ontvangen. De tekening ervan werd op schaal gemaakt door een meester-glasschilder van de stad, komende op 250 voet. Voor elke voet vraagt de schilder een gulden, en voor elke voet die niet gebrandschilderd wordt vraagt hij een patar... «de sorte que la verrière entièrement peinte coutera deux cent cinq florins et celle non peinte seulement soixante deux florins dix sous ou bien aultant davantage qu'il plaira à leurs Altèzes Sérenissimes avoir la verrière ornée, soit de leurs effigies, armoiries et aultrement...».

De brief zelf luidde als volgt :

Aan hunne hoogheden,

Met alle onderworpenheid en eerbiedwaardigheid zet de prior en het convent van de broeders van het Kartuizerklooster te Zelem bij Diest uiteen hoe, in 1582, de bevechters van ons geloof, die de stad Diest bezet hadden, een grote verwoesting in het klooster aanbrachten... «quomodo monasterium ipsorum anno 1582 a fidei nostre adversariis Diesthemium occupantibus, ea potissimum ratione pro maxima sua parte exustum fuerit, ne Hispanis idipsum invadentibus, inde civitas gravius obsideretur...» Na een grote verwoesting, die twee jaren geleden door Uwe hoogheden zelf werd gezien «quam a biennio ex parte S.E. propriis oculis intuita est», zijn we reeds voor 14 jaar met de heropbouw begonnen, en reeds zijn er plaatsen ter beschikking om de broeders te herbergen. Het dak rust reeds op de kerk en het koor om ze tegen alle onguurheden van het weder te beschermen, zodat reeds gedurende twee maanden de goddelijke diensten gedurende de dag en de nacht terug verzekerd worden. Daar ons klooster zo dicht bij de Brabantse grond gelegen is, en de Brabantse hertogen de kloosters steeds met weldaden begunstigden, vragen we dat het Uwe hoogheden zou behagen een venster te schenken om de kerk te versieren «ita et pietatis successorem aliqua insigniori fenestra suam ecclesiam decoraturam ad Dei gloriam sui que memoriam sempiternam...».

Hunne hoogheden, gezien hebbend het verzoekschrift, geven

de toelating aan de ontvanger generaal van Brabant in het kwartier van Leuven, om te geven : «la somme de deux cents livres du prix de quarante gros monnaie de Flandres la livre une fois pour faire la verrière demandée par ciete requeste et enrichir icelle ainsi que bon leur semblera en quelque mémoire des personnes de leurs Althèses».

Deze brief werd geschreven te Vueren op 10 november 1616 en ondertekend door Albert, N. de Montmorency, B. De Robiano, O. De Ayla en Demetrière.

De aartshertog zendt dus op gemelde datum 200 Vlaamse ponden ter bekostiging van het glasraam, dat volgens de brief van de ontvanger door een beroemd glasschilder van Leuven moest uitgevoerd worden. Het werk wordt toegeschreven aan *Simon Boels*, toenmaals de beste glasschilder.

BETERE TIJDEN EN EINDE VAN DE KARTUIZERSORDE TE ZELEM

De 17^e eeuw was nog een zeer bewogen tijdvak in de geschiedenis van onze streken. Het prinsbisdom Luik werd onveilig gemaakt door de strijd tussen de volkspartij en de aanhangers van de prins. De Luikenaren hadden zich tegen de wettelijke bisschop verzet en de Franse zijde gekozen, terwijl de Fransen en Hollanders samen verraderlijke plannen tegen de Spaanse Nederlanden hadden gesmeed. Op 8 februari 1635 werd te Parijs een geheime overeenkomst bereikt om deze Lage Landen gewapenderhand te veroveren en van Spanje los te rukken.

De stad Luik zelf was getuige van vele bloedige tonelen en de Vrede van Tongeren in 1640 bracht geen rust in het land. Slechts na 1649 zou de vrede stilaan wederkeren. Vooral het platteland had te lijden van de vreemde bezettingen en voorbijtrekkende troepen. De katholieken, met de aanvoerders Bucquoi, Tilly, Wallenstein, Piccolomini, Mercy, Jan van Weert, graaf Godfried, Huyn van Geleen, Lesby, Altungen e.a. riepen de Spanjaarden, terwijl de protestanten met Christiaan van Brunswijk, Mansveld, Gustav Adolf, Bernard van Saxon Weiman, Wrangel Banner, Horn, Torstenson, Souches en Guébriant hulp kregen van Denen, Zweden, Turken, Hollanders en Fransen. Onder al deze aanvoerders was Jan van Weert de koenste veldmaarschalk-luitenant in gitzwarte livrei. Met zijn Croaten nam hij in 1635 Borgworm en Loon in, teisterde de Kempen, brandde de stad Bilzen af en legde oorlogsschattingen op aan de steden St.-Truiden, Tongeren en Hasselt. Zowel soldaten als paarden leefden van de grond waarop ze vertoefden daar geen voorraden de legers volgden. De bijdrage «Droeve oorlogstijden te Zelem» geeft ons een beeld van het toenmalig leven te Zelem.

Zoals reeds gemeld had prior *Jan Saro* vanwege de visitator van Scheut toestemming gekregen om eigendommen van het klooster te verkopen ten belope van 1000 gulden «omme tach-

terhalene de groote schade ende verlies die de voorsc. heer Jan met zyne convente doer gevanckenisse ende spoeleringhe geleden hebben...» Zo'n verkoop geschiedt voor de schepenbank op 3 december 1586.

Met de quatertemperdagen van 1627 kwam een jonge monnik uit Zelem en twee uit Leuven naar hun ordebroeders van Brussel om er respectievelijk het subdiakonaat en het diakonaat te ontvangen. Na hun wijding werden ze naar Scheut geleid, waar de prior met hun assistentie een plechtige H. Mis opdroeg volgens kartusiaanse gebruiken.

In 1647 werd de schone ingangspoort gebouwd in renaissancestijl, met een torenvormig uitzicht. In de gevel werd een nis uitgespaard om er het beeld van St.-Jan in te plaatsen.

Op 24 maart 1660 geeft *Maximiliaan Henry*, prins van Luik, vergunning aan de prior van de kartuis van Zelem om «d'afficher en seaux les timbres de la noz armes en tels lieux les plus honestes que ledit Pere Prieur onses commis jugeront convenir avec cette ecritteau: Defence a tous et un chascun d'entrer ces bois pour en y couper, ramasser et transporter ou faire passer bestail sans permission dudit Pere Prieur ou ses commis a peine en cas de contravention d'estre chastier comme infracteurs de sauvegarde aussi haut que les loix...». Teneinde het nazicht in de bossen van het klooster uit te oefenen worden meier Janssen en Fille Lewalons tot boswachters aangesteld. Zij waren gemachtigd alle werktuigen af te nemen. Eveneens mochten de dieren die er zouden komen aangeslagen worden. Opdat deze voorschriften «...soient publiques avec interpretation aux sujets de Zelhem par le Mayeur ou son Lieutenant de la justice du dit lieu le dimanche, le service divin achevé et mise en garde de loix par ladite justice». Deze brief werd mede ondertekend door de secretaris L. de Tornaco, die vroeger nog kartuizer was geweest te Zelem.

In het jaar 1663 werd het grote gebouw opgericht bestemd voor het herbergen van vreemdelingen. Het bestond uit twee lange vleugels met elk 22 vensters in 2 rijen verdeeld. Hiervan bestaat nog de St.-Janstoren op de hoek van het gebouw.

In 1693 stelde men de *Staat en Specificatie van Schaden* op veroorzaakt door het regiment of 6 compagnies paardenvolk, dragonders van kolonel Matta, op 23 juli aangekomen. Er waren 89 reclamanten waaronder de 4 kloosters van de stad Diest, het kapittel van St.-Sulpitius en de belanghebbenden van Scherpenheuvel en Zelem. De schade beliep 7.180 gulden en 19 stuivers. Procureur Frederik van Scorrenbergh van 's-Gravenhage werd aangesteld voor de invordering.

In het jaar 1520 gaf het generaal kapittel der kartuizers aan de kloosternonnen der vrouwenabdij van het St.-Bernardusdal te Diest een bijzonder voorrecht waardoor zij, omwille van hun goedheid voor de monniken, deelachtig werden aan al de gebeden en werken die in de orde mochten geschieden. Ditzelfde voorrecht werd eveneens toegestaan, door het algemeen kapittel dat in 1712

te Zelem plaatsvond, aan de Diesterse Begarden. *Willebrordus Buekenberchs*, prior van het klooster te Zelem, ondertekende de brief meldend dat ze «...deelachtig in al de gebeden, enz. welke in dese orde geschieden» werden.

Een belangrijk feit vinden we in de schepenakten van 1668, namelijk de moord op pater procurator *Jozef Clercx*. Deze werd op 9 mei van dat jaar vermoord. Dezelfde dag werd in het klooster een onderzoek ingesteld door *Joannes Minten*, licentiaat in de geneeskunde en dokter van de stad Diest, te zamen met Peregrien van Hamel, dokter in dezelfde stad. Op de gerechtszitting van 13 mei werden de volgende personen gedagvaard: meier *Coolz*, *Hendrik Houben*, gearresteerd en vermoedelijk dader, *Hendrick Kenens*, knecht in het klooster en *Machiel Jans* als getuige. Op 18 mei legt *Christiaan Vrancken* de eed af als schepen en de meier ontbood eveneens *Andries Guilliam*, provost of militair, belast met het toezicht op orde en tucht in de legerplaats Diest. Na het onderzoek door de schepenen van Luik, gedaan op 17 mei, te hebben nagezien, besluit men Houben gevangen te houden. 's Anderendaags verklaren de twee dokters uit Diest hoe zij, op verzoek van pater prior op 9 mei en in tegenwoordigheid van Mr Willem Neven en Jan Inghelen, schepenen en nog vele andere personen, onder wie de Gouverneur van Halen, de Sergeant Major Gys, Joncker Vander Warden, kapitein en meier Fierens van Zelk, het dood lichaam van pater Clercx hebben onderzocht. Dit lag op de grond in zijn schrijfkamer. Het hoofd vertoonde 12 wonden, allemaal dodelijk en vermoedelijk met het omgekeerde van een hamer toegebracht. Bovendien werd de pater gewurgd met drie koorden nadat de handen op de rug gebonden waren. Op de zitting van 25 mei verklaart Houben dat hij woensdag van Peeter Loycx rond 9 uur heeft vernomen dat de procurator in zijn cel vermoord werd en dat hij samen met Jan Kumpts en Peter Loycx het graf heeft helpen delven. Hij bekende dat het hemd, dat bloedvlekken aan de mouwen vertoonde, hem toebehoorde, doch het was bevekt geraakt bij een vechtpartij tussen Hendrick Kenens en Jan Boulars in de Kerkstraat op de mesthof voor het huis van Joris Mertens. Hendrick Kenens zou er uit zijn neus gebloed hebben. Hij verklaarde verder met datzelfde hemd de volgende dagen in het klooster bier gebrouwd en getond te hebben. Slechts de maandag daarop heeft hij het bloed getoond aan Pauls Moons met verzoek dit te verzwijgen opdat de vechtpartij niet zou geweten worden. Het bloed op zijn kousen schrijft hij toe aan de zweren op zijn rechterbeen, en het bloed op zijn rok kwam voort van een neusbloeding 's zaterdags nadat de procurator begraven was.

Op de vraag waarom hij voor broeder Peter van Balen naar zijn slaapkamer gelopen was en zijn schoenen en waterpot onder het bed had gezet, verklaart hij niet te weten dat deze broeder zijn schoenen van onder het bed heeft uitgehaald en aan hem getoond. De reden waarom hij na de dood van de pater twee- of

driemaal op de hooischelf heeft geslapen, was omdat zijn bed niet was opgemaakt en omdat hij met vlooiën geplaagd zat. Verder zou hij treurig geweest zijn nadat hij door Machiel Jans had horen vertellen schuldig te zijn bevonden na het eerste onderzoek omdat hij voor arrestatie vreesde. Hij bekennt dikwijls aan de broeders en de knechten van het klooster gezegd te hebben: «Och Heer, och Heer wat heb ick gemaect dat ick ben comen int clooster wonen.», dat hij verder zelf bier had getapt en dit in een kommeke van uit het koehuis naar de hooischelf heeft gedragen met Jan Kumpts waar zij dit samen met Machiel Jans en Mertten hebben uitgedronken. Zijn blauwe kiel en zijn lederen broek had hij in een draagvat gestoken en er een steen opgelegd om onder water te blijven omdat die kleedij tijdens het brouwen vuil geworden was. Hij had dit gedaan rond 5 uur in de namiddag 's woensdags of 's anderendaags na de moord op de procurator. Donderdags, op Hemelvaartsdag, heeft hij deze rond 8 uur gewassen en met een mes afgekrabt, waarop hij Jan Kumpts heeft geroepen om ze te helpen uitwringen. Daarna had hij nog gevraagd om naar Hasselt te mogen gaan om 5 hemden te gaan kopen.

De gevangene neemt dan tot advokaat de heer Licentiaat Donckers en tot procureur Mr. Herman Andriessens.

Verder relaas over deze moord werd niet meer gevonden.

Bij voorschrift van het algemeen kapittel werden alle kartuizen verplicht in 1698 een autentieke akte van al hun dokumenten naar de Grande Chartreuse, het moederklooster, te zenden.

In 1753 werden verschillende kunstwerken in het klooster uitgevoerd zoals een mooie altaartrap en een nieuwe vloer van Italiaans marmer.

De troebele tijd zou weer beginnen na het op de been brengen van het vrijwilligerskorps der Patriotten in 1787. In de stad Diest werd de dienst der stadswijken versterkt en niet alleen de jongelingen doch alle inwoners van de stad waren volgens een vonnis van 14 juli 1787 verplicht de nachtdienst te helpen verzekeren, zelfs wanneer ze niet dan 60 jaar oud waren. Op 16 mei 1788 beval de Wet en Raad van Diest dat, na zonsondergang geen groepen van meer dan zes personen door de straten mochten trekken en dat niemand zich in het openbaar mocht vertonen met «snaphaan, pistool of eenig schietgeweer, of met stokken inhoudende lemmer, klink van degens of eenigen anderen priem». Doch de aantastelijkheden begonnen in de beruchte St.-Annanacht te Diest.

Op 26 juli 1789 stond *Sulpitius Paulus Severijns*, 68 jaar, geboren te Diest en te voren hoofdmeier in het kwartier van Halen, wonende in de Nieuwstraat in «St.-Antonius», 's avonds rond 9 uur aan zijn poort en zag dat de mouterij opnieuw begon. Op aanraden van zijn vrouw was hij langs de Koeipoort weggegaan. Nog geen kwartier ver hoorde hij reeds de klokken van al de kloosters en kerken van de stad luïden. Hij begaf zich naar de

woning van pachteres Commers te Webbekom, die met haar dochter naar Diest trok om te zien welke huizen geplunderd werden. Hij vernam van de drie zonen Commers die thuis kwamen dat men bezig was bij hem te plunderen en dat hij diende te vertrekken. Op hun aanraden was hij naar het Kartuizerklooster te Zelem gegaan, waar hij een andere vluchteling aantrof: de rentmeester der Staten, Van Dormael. Een zekere Fouquet van Halen was hem komen verwittigen dat hij verder moest vluchten, want dat die van Diest 's middags het klooster kwamen plunderen. Met de procurator van het klooster was hij dan in de herberg aan de kerk gegaan, waar de boeren hem andermaal waarschuwden dat hij spoedig vooruit moest. Daar nam hij dan plaats in de «chaise» van Van Dormael, die hij te Mellaer verliet en trok verder tot Lummen, vervolgens naar St.-Truiden en Maastricht.

Toen de Fransen in 1792 binnenkwamen, vluchtte de prior, die een Franse uitwijkingeling was, met alle kloosterlingen naar Duitsland. Na hun vertrek werd het klooster geplunderd en werd een zware som geëist, die door de overige paters bij hun terugkeer als rantsoengeld voor de vluchtelingen moest betaald worden.

Het jaar 1794 was eveneens rampspoedig. Op 18 november vergaderde het stadsbestuur van Diest om reden «dat men onvermijdelijke onheilen stond te ontmoeten, doordien de gevraagde geldcontributie van 150.000 livres niet en was voldaan». Daarom werden enige edelen en geestelijken nog belast op hun bezittingen. Het waren: de Prins van Oranje, stadhouder van Holland als baron van Diest, de commandeur van Bekkevoort, de abdijen van Tongerlo, Averbode en Rotem, de Kartuziers van Zelem, de pastoor van Binkom, Mevrouw de Paramo, de Spoelbergh van Lovenjoul, de douairière de l'Escaille en de kinderen van de Crequiz d'Hannicart. De som bedroeg 161.400 ponden of 11.400 meer dan de oorlogsschatting. De betaling moest geschieden in de handen van de rentmeesters Tielens en Cantillion, en bij nietnaleving ervan werd «octrooi tot openbare verkoping van goederen» gegeven. De Refugie van Averbode werd voor 18.714 gulden verkocht en het huis der Kartuziers van Zelem voor 2.800 gulden. Bovendien moesten de kartuziers nog 600 gulden betalen.

14 september 1796 werd een fatale dag voor de kloosters van het bisdom Luik. Door de wet van 1 september werden de congregaties afgeschafte en de goederen door de Republiek aangeslagen. De monniken werden uit hun verblijfplaats verdreven en alles werd openbaar veïl geboden. Het kartuizerklooster van Luik werd voor 225.000 F verkocht, terwijl dat van Zelem met 34 bunders verkocht werd voor 700.000 F aan burger *Leburton*. Enige jaren later werd het eigendom van de heer *Gericke*, die het tot zomerverblijf deed inrichten. Deze verkoop vond plaats op 27 februari 1798. Op de aanplakbiljetten der nationale goederen volgens schatting gedaan door Bartel Jozef Durlet van Geneppe kwamen 517 nummers voor, waaronder 16 voor het klooster van Zelem. De kloosterlingen vluchtten naar Lier waar

ze in het klooster van hun orde werden opgenomen. Enkele monniken bleven in de stad Diest inwonen bij hun ouders, zoals *Benedictus Hermans*.

Na de omwenteling van 1830 verkocht de heer Gericke het klooster aan *Fisbach-Malacord*, die er gedurende meer dan 30 jaar verbleef.

Priester F.J. Raymaekers, die in 1863 een wandeling naar de St.-Jansberg deed, beschrijft als volgt wat hij er zag: «Hoe schoon, hoe heerlijk zijn de landgezichten! Van verre in 't verschiet verheft zich de St.-Jansberg met torens en gebouwen omringd van bladerrijk geboomte. De wandeldreven van de monniken zijn meestal verdwenen en in een weelderige luthof herschapen. Wij volgen deze kronkelige paden, die met siringabossen en rozeliereperken bezoomd zijn tot aan St. Bruno's poort die nog bestaat en haar oud voorkomen bewaard heeft. Voor die poort in het midden van de boomgaard staat een kleine kapel: O.-L.-Vrouw van Onrust, tot welke twee eeuwen geleden een grote toeloop van gelovigen geschiedt. Over enige jaren werd in die kapel zondags door een Kruisheer mis gelezen en voor de bewoners van het kasteel opgedragen.

Aan de rechterzijde van de poort ziet men nog een kleine opening waardoor men vroeger aalmoezen aan de behoeftigen uitreikte als de monniken er nog verbleven. De eigenaar van het kasteel was juist enige maanden overleden, toen wij daar waren. Zijn oppertuinman, de heer Edward van den Sanden van Bellem in Vlaanderen leidde ons rond. Op het voorste plein staat thans nog een uitgestrekt gebouw, zijnde het voormalige gasthof welke met een daaraangebouwde vleugel de herenwoning van dit verblijf uitmaakte. Men ziet thans nog een gedeelte der kloosterpanden, welke in glazen planthuizen zijn verkeerd. Oostwaarts de beide vleugels van het kasteel verheft zich een oud gothisch gebouw der XVe eeuw hetgeen thans tot ene bidplaats is opgeschikt. Dit gebouw, hetgeen dicht aan de kerk schijnt gestaan te hebben diende vroeger, naar men ons verzekerde tot sakristij en volgens anderen tot kapittelzaal des kloosters. Wij denken dat het een overblijfsel, misschien het hoge koor der eerste kerk is, hebbende hetzelfde 42 voet lang, 22 voet breed. De gewelfsleutels waarin de sluitribben samenlopen zijn met snijwerk versierd. Op de achterste dier sleutels komen de wapens voor van Geeraart van Diest, stichter, op de middelste deze van Maria van Vlaanderen, zijn vrouw, op de voorste een engel dragend in de hand een rol papier, waarop wij menen de naam van Godeschalkus gelezen te hebben... misschien onder het bestuur van deze in 1430 opgebouwd.

De laatste eigenaar van het kasteel: Hubert Fischbach-Malacord heeft dit doen opsmukken in gotische bouwtrant. De voorgevel bestaat uit 3 ogivaalse bogen, wederzijds de ingang van de kapel standbeelden van Petrus en Paulus die zoals de andere sieraden uitgebeiteld zijn door de diesterse kunstenaar Alphons Bo-

gaerts. De kapel is inwendig met grote rijkelijkheid in ouden trant geschilderd en verguld en dient als bidplaats van het kasteel.

Heden ten dage is het oude klooster ingenomen door slotzusters en de toegang binnen de muren is aan iedereen verboden.

ZEGEL VAN HET LAATHOF DER KARTUIZERS TE ZELK

Het kartuizerklooster bezat te Zelk een laathof met meier, schepenen, secretaris en eigen zegel. Het hof was bovendien gemachtigd te vonnissen over geschillen die ontstonden over de goederen die onder Zelk gelegen waren. De schepenen ervan behielden hun eigen zegel tot aan de Franse Omwenteling. Als beeldenaar vertoont het de H. Pancratius, patroon van de kerk, met in de linkerhand een palmtak, zinnebeeld van het martelaarschap en in de rechterhand een zwaard. Het omschrift ervan luidde: «†(S(igillum)† SCABINOR(um)† CURIE † CARTHUSIANORIUM † IN † ZELCK» of in vertaling: «Schepenzegel van het laathof der kartuizers te Zelk».

Onder de hoofdstukken: «De kartuizers als heren van Zelk» en «Keurboek van Zelk en Halen» behandelden we de uitgestrekte bezittingen van het klooster te Zelk. Uit een handschrift dat in 1877 door de heer Minet, gemeentesekretaris te Zelem, werd getoond, blijkt dat de grenzen van het gebied der kartuizers overeenstemden met de omvang van de parochie Zelk. Het werd opgemaakt door de toenmalige sekretaris Dirk Fierens, die later meier werd, en luidt als volgt:

«Limiten van de heerlyckheyt van Zelck competerende d'eerw. Paters Cathuysers van Zeelhem by Diest. Extract uyt seeckeren boek, gebonden in witten horen in folio, waerinne gescreven staen, verscheiden publicke saecken ende onder andere tgene volght:

Dient alhier voor memorie alsdat die limiten van Zelck strecken tot Lutselck op die beecke ende toe recht op naer die Dellen, op die gote, daer die van Zelck altydt belyt hebben naer die syde van Zelck toeloopende; voorts int midden door die Geldensboschen lanxt den bosch toebehoorende den Convente van Mariendael, geheeten dat Sargiestuck ende soe naer Reynrodevelt; ende van daer comende beneden die Cluecke op seecker straete aldaer ende soe springende door, by den Begynenbosch in die Thiensche straete tot d'welck Caggevints is tot aen Celsusteren bosch ende Satroosen, alwaer die van Zelck die geheele Thiensche straete belyden ende die van Webbecom het holl; ende soe voerts den molenwech inne naer Zelck toe, denwelken oock heel onder Zelck is, ende syn die Paelsteenen van de erve van den Boeckenberch staende inden cant over den Molenwech aen de Mitselaer, ende soe voort aen, soe dat die van Webbecom daer geen beley en hebben, soe herne Paelrolle oock is mentionnerende, gedaen ten tyde van Hyeronimus de Monte secretaris was, in den wel-